

Системно-категоріальний підхід у дослідженнях французького синтаксису художнього тексту

Філоненко Н.Г.

Київський національний лінгвістичний університет

Сьогоднішні мовознавчі студії входять до сфери гносеологічного рівня онтологічних наук, оскільки мова набула статусу системи, функціонування якої відбувається в людській практиці. Системність мови є методологічною даністю, теоретичним конструктом, що вможливорює внутрішнє системне пояснення і опис мовних феноменів. Ієрархія елементів – характерна ознака системи, а її структура – це внутрішньосистемні зв'язки.

Як складник граматичної системи всередині системи французької мови, підсистема синтаксису є ієрархічно вищою, наприклад, за систему артикля, і пов'язана з іншими системами французької мови. Системоцентристський погляд на синтаксис дозволяє виокремити значущі елементи й впорядкувати термінологічний апарат синтаксичного дослідження мови і мовлення.

Нинішнє критичне ставлення до систематизуючих тенденцій у сучасних дослідженнях мови як раціонально організованого устрою викликане тими розбіжностями, які віднаходяться у науковому спостереженні за реалізацією мовної системи у мовленні. Так, наприклад, у системі мови синтаксис є статичною підсистемою, тоді як для синтаксису мовлення художнього тексту характерна динамічність.

Проте, лінгвістичний аналіз у системно-структурному і комунікативному аспектах залишається актуальним і не може обійтись без опори на певні системні одиниці. Незважаючи на існуючу критику системного підходу, системно-структурна парадигма досліджень володіє необхідною термінологічною базою й теоретико-методологічним обґрунтуванням.

Ознаки системності синтаксису французької мови знайшли своє відображення й упорядкування у синтаксичних категоріях.

Художній текст є не тільки комунікативною, а й мовною одиницею вищого порядку, категорії якого є універсаліями у різних мовах. Склалися дві відносно автономних поля синтаксичних розвідок художнього тексту: синтаксис речення (фразовий синтаксис) і синтаксис тексту (трансфразовий синтаксис). Сучасні синтаксичні дослідження тексту тяжіють до подолання існуючого поділу і розбіжностей у синтаксисі тексту і синтаксисі речення, прагнуть уніфікувати методологію й категоріальний апарат обох галузей.

До базових системних синтаксичних категорій французької мови, які властиві як фразовому так і трансфразовому синтаксису, яким є синтаксис тексту, ми зараховуємо: синтаксичні одиниці, синтаксичні зв'язки та синтаксичні відносини.

Фразовими синтаксичними категоріями є: член речення, словосполучення, речення, а також порядок слів, що є відображенням синтаксичних відносин у французькому реченні.

Поруч із відзначеними фразовими категоріями, синтаксис художнього тексту спирається на такі трансфразові поняття: простір тексту, абзац, складне синтаксичне ціле, дискурс, текстова цілісність, сегментація тексту,

когерентність, когезія, парадигматика, синтагматика, міжрівневі зв'язки, лінійний і вертикальний плани розгортання тексту, об'ємно-прагматичне і контекстно-варіативне членування тексту.

Аспект вираження і аспект змісту художнього тексту проявляються у таких синтаксичних одиницях художнього тексту як надфразна єдність (прозаїчна строфа, складне синтаксичне ціле).

Трансфразові категорії синтаксису художнього тексту пов'язані з широковідомими сімома критеріями текстуальності Р-А. де Богранда і В. Дреслера: синтаксична текстова зв'язність (когезія), цілісність (когерентність), інтенціональність, сприйнятливність, інформативність, ситуаційність, інтертекстуальність.

Очевидно, що кожне мовне явище у художньому тексті, яке окреслюється термінами трансфразових і фразових структурно-синтаксичних текстових категорій, не може бути репрезентантом лише одного типу категорій (тільки фразових, або тільки трансфразових). Отже, адекватні результати вивчення будь-якого текстового феномену можуть бути отримані на засадах синтезу й узагальнення названих категорій.

Крім втілення у тексті у вигляді денотату з конкретним лексичним наповненням і співвіднесеністю з контекстом, синтаксичні категорії художнього тексту мають свої сигніфікати. Отже, сигніфікат синтаксичної категорії є її когнітивним фундаментом, а денотат слід відрізнити від референта ситуації, репрезентованого синтаксичною одиницею. Для синтаксичної одиниці художнього тексту референт може бути нульовим, або уявним і це залежить від ступеню художнього вимислу. Для синтаксичної одиниці речення художнього тексту референтні зв'язки, якщо вони реальні, не є прямими.

Однією з загальних лінгвістичних категорій синтаксису тексту є текстотворення. Панівна роль синтаксичних правил у когнітивному процесі текстотворення ставить сьогоднішні синтаксичні розвідки художнього тексту на щабель дискурсивних і семіотичних досліджень.

Історія синтаксичної методології показує, що синтаксис і семантика онтологічно нерозривно пов'язані, вони утворюють дихотомію. Семантичний підхід у вивченні французького синтаксису набув розвитку із становленням сосюрівської доктрини. Вивчення синтаксису художнього тексту неможливе без урахування його семантичного аспекту, оскільки більшість синтаксичних категорій не є суто синтаксичними і мають семантичну основу. Синтаксичні категорії художнього тексту характеризуються тим, що семантичним підґрунтям для них є взаємозв'язки між реаліями і предметами об'єктивної дійсності, які є складниками картини світу автора.

Положення про систему мови, як сукупність підсистем, куди входить і синтаксис визнається і вдосконалюється послідовниками Ф. де Соссюра й донині у різних мовознавчих парадигмах, зокрема у функціоналізмі, а опис текстобудови художніх творів у сучасній когнітивній лінгвістиці відбувається у термінах семантико-синтаксичних категорій.